

קורונה - מקורות בחובת ההתנהגות בשעת מגפה

1. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף ס עמוד ב

ת"ר דבר בעיר כנס רגליך שנאמר ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר ואומר לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך ואומר מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה מאי ואומר וכי תימא ה"מ בליליא אבל ביממא לא תא שמע לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך וכי תימא ה"מ [היכא] דליכא אימה מגואי אבל היכא דאיכא אימה מגואי כי נפיק יתיב ביני אינשי בצוותא בעלמא טפי מעלי ת"ש מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה אף על גב דמחדרים אימה מחוץ תשכל חרב רבא בעידן רתחא הוי סכר כוי דכתי' כי עלה מות בחלונינו ת"ר רעב בעיר פזר רגליך שנא' ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה [לגור] [ויגר] שם ואומר אם אמרנו נבא העיר והרעב בעיר ומתנו שם מאי ואומר וכי תימא ה"מ היכא דליכא ספק נפשות אבל היכא דאיכא ספק נפשות לא ת"ש לכו ונפלה אל מחנה ארם אם יחינו נחיה ת"ר דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים דכיון דיהיבא ליה רשותא מסגי להדיא שלום בעיר אל יהלך בצדי דרכים דכיון דלית ליה רשותא מחבי חבויי ומסגי ת"ר דבר בעיר אל יכנס אדם יחיד לבית הכנסת שמלאך המות מפקיד שם כליו וה"מ היכא דלא קרו ביה דרדקי ולא מצלו ביה עשרה

2. שו"ת הרשב"ש סימן קצה

שאלת. הניסה בימי דבר ממקום למקום אם תועיל לאדם או לא, שאם נכתב בראש השנה למיתה מה תועילנו הניסה, ואם נכתב לחיים לא תזיקנו העמידה.

תשובה. כל אדם יש לו קץ קצוב מספר ימי חייו, [...] וחכמי המחקר מודים בו ונותנים טעם בדבר, [...] והבטיחה התורה להוסיף בחיי האדם מצד השכר, וייעדה למעט מצד העונש, וזה מבואר הרבה בתורה [...].

על כן אני אומר לפי קוצר שכלי, מי שאין בידו עבירה מחייבת מיתה וקוצר ימים מהעקר נשאר על הקץ הקצוב מספר ימי חייו, ובראש השנה אינו נדון לא בחיים ולא במות, אבל נשאר על הקץ הקצוב ובתום קצו ימות אם אין לו מצוה מחייבת אריכות ימיו, וזו היא מיתה בלא חטא. אף על פי שאמרו ז"ל בפרק במה בהמה אין מיתה בלא חטא, אינו מאמר מוסכם, וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל בשער הגמול [...].

אבל בעל הקץ הקצוב [...] נשאר בחק האפשר במיתת מגפה ובמיתת מלחמה ודומיהם או מיתה טבעית על ידי רוע הנהגה, וזהו שאמר עליו החכם ויש נספה בלא משפט, [...] ואותן שלא נכתבו בראש השנה בבריאות אם פשעו בעצמם יבואו לידי חולי, [...] וכן מה שאמרו ז"ל בפ"ק דשבת ובפרקא דחסידי לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה,

[...] ואף על פי שנכתבה בראש השנה נפילת החרב והמגפה על הכלל, [...] אבל יש יחידים שאפשר שלא נכתבו לא בחרב ולא במגפה לפי שלא היתה להם עבירה מחייבת, ולפיכך תועיל הניסה מהחרב והשמירה מהמלחמה לפי שלא נכתבו בה בראש השנה ונשארו בחק האפשר. וכן תועיל ההנהגה הטובה בשמירת הבריאות ובהסרה מן החולי, [...] וכן תועיל השמירה מהמגפה והניסה ממנה. ואמרו ז"ל בפרק הכונס דבר בעיר כנס רגלך ורבא בעידן רתחא הוה סכר כווי, כלומר בשעת המגפה סוכר החלונות. ואמרו שם דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע דרכים ודבר בעיר אל יהלך אדם לבית הכנסת יחידי, לפי שלא נכתב בר"ה במיתת מגפה ונשאר בחק האפשר. שאם לא תאמר כן אלא שהכל נגזר בר"ה על כל יחיד ויחיד, א"כ אין שם דבר בחק האפשר וזה שנכתב לחיים לא יצטרך לשמירה וזה שנכתב למות לא תועילנו שמירה ואין שם חלוקה שלישית, ומה זה שהיו נשמרים רבותינו ז"ל ומצווים על השמירה מהמגפה, וגדולי חכמינו ז"ל היו בורחים ממנה כמו ששמענו הרב רבינו נסים ז"ל שברח ממנה פעמים. אלא לפי שהדבר תלוי בחק האפשר ואולי זה האיש לא נכתב בראש השנה לא

בחיים ולא במות ונשאר על קצו, ונשתנה האויר ואפשר שיוסיף רבוי בחום הטבעי שזה הוא סבת הדבר והנגף, אם אפשר לתקן האויר או לנוס ממנה יועיל לו התקון ומועיל לו הניסה,

[...] וכדי לברר הענין יפה אמשול משל למה הדבר דומה, למלך שסרחה עליו מדינה ובה קצת אוהבים ובה מורדים הרבה לעיני השמש, ואנשים בה מעט שלא עבדו ולא מרדו, ובא המלך וצר על המדינה ותפסה, וצוה להשמיד ולהרוג המורדים והפושעים ולהציל להעובדים. וקצת מורדים ברחו ונתחבאו וצוה עליהם לתפשם ממטמונם ולאבדם. והעובדים הצילם ואשר לא עבדו ולא מרדו אם נסו ונמלטו, ואם יצאו בשעת מלחמה מתו. כן הדבר הזה, העובדים שנכתבו בראש השנה לחיים נצולו, והמורדים שנכתבו למיתה אם יסתרו במסתרים ובקרקע הים משם יצוה הנחש ונשכם ולא תועיל להם שמירה ולא ניסה. וזהו שתמצא שהרבה נסים מן המגפה, ובמקום שברחו שם ימותו או בחזרתם ימותו לפי שכבר נכתבו למיתה. ואשר לא עבדו ולא מרדו הם אותם שלא נכתבו לא לחיים ולא למות שלא הגיע קצם ונשארו בחק האפשר, אם סדרו הנהגתם או ברחו נצולו, ואם נשארו ולא סדרו הנהגתם אפשר שימותו, ועליהם נאמר חבי כמעט רגע וגו'. וזהו ג"כ והכרתי ממך צדיק ורשע, הרשע הוא הנכתב למיתה, והצדיק הוא שלא נכתב לא לחיים ולא למות שעדיין לא הגיע קצו. זה נ"ל בזה הענין [...]

ואחר שנמשך הענין עד כאן אשוב לברר מה שכתבתי למעלה מפרק הכונס, רבה בעידן רתחא הוה סכיר כווי דכתיב כי עלה מות בחלונו, פירוש שרבה היה סובר מה שסברו הרופאים בזה כי האויר הנכנס מהחלון הוא יותר מזיק לפי שהוא נכנס דק והוא נכנס באברים. ומה שאמרו ג"כ דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרכים שלום בעיר אל יהלך אדם בצדי הדרכים, הכונה בזה כי בשעת הבריאות צריך אדם להשוות הנהגתו ולאחוז במצוה במאכלו ובמשקהו ובמלבושיו ובשינתו ובקיצתו בהקרתו ובהעצרו וברחיצתו ובאויר המקיף בו ובתנועתו ובמנוחתו ובתנועותיו הנפשיות, כלומר בשמחתו ובאנחתו בכעסו וברצונו ובשאר דברים ההכרחיים לגוף האדם ללכת באמצעם לא ריבוי ולא מיעוט, אבל בימות המגפה צריך להזהר בתכלית השמירה, ושיוסיף בהנהגתו לנקות המותרים, ושלא להרבות במזון, ושיאכל דברים טובי האיכות ומעטי הכמות, וירבה המנוחה וירחק היגיעה, וירבה מהמנוחים הטובים, וירחק האנחה וירבה השמחה, כל זה בקצה אחד מהקצוות ולא יסיפק בזה המצוה בלבד, וזהו אל יהלך אדם באמצע הדרכים אלא בקצה האחרון, וכל זה הוא ענין טבעי [...]

3. ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק ו סימן כו

כו. דין דבר בעיר, קודם שנתחזק מחויב לברוח, ואחר שנתחזק יכנוס רגליו לביתו:

מסקינן בסוגיא (ס' ע"ב). ת"ר דבר בעיר כנס רגליך. שנאמר (שמות י"ב, כ"ב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר. ולא דוקא בלילה, אלא אפי' ביממא. שנאמר (ישעיה כ"ו, כ"ו) לך עמי בא בחדריך וסגור דלתיך בעדך. ורבה נמי, בעידן ריתחא של מקום, והוא הדבר, היה סותם החלונות, כדי שלא יכנס בהן אויר המעופש. וסמוך אקרא שנאמר (ירמיה ט', כ') כי עלה מות בחלונינו. ותנו נמי רבנן, דבר בעיר, אל יהלך אדם באמצע הדרך. מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים. כיון דאיתיהב ליה רשותא הולך להדיא. שלום בעיר, אל יהלך בצדי דרכים, כיון דלית ליה רשותא, הוא מחבה עצמו. ונראה דסיפא דברייתא איירי דוקא בלילה. אבל ביממא לא שכיח מזיקים, כדאיתא לעיל בסוגיא. ואעפ"י דרישא איירי אפילו ביממא. היינו משום דלענין דבר אין חילוק בין יממא ללילה, כדאיתא לעיל. מה שאין כן בלא דבר, דליכא סכנה כלל ביממא.

ועוד מסקינן, רעב בעיר פזר רגליך. שנאמר (בראשית י"ב, י') ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה. מכאן יש רוצים לדקדק, דבדבר אין אומרים פזר רגליך, ואסור לברוח. וגם כן אסור משום סכנה. דהא אמרינן כנס רגליך, ואל יהלך באמצע דרכים. וא"כ איך יברח. ועוד אמרינן בפרק זה בורר (סנהדרין כ"ט ע"א) שב שנין הוה מותנא, ואינש בלא זימנא לא שכיב. אמנם מצאתי כתוב (תשובות מהרי"ל סימן נ') בשם הגדולים בעלי הוראה דשרי. וזהו תוכן דבריהם. ומהא דפרק זה בורר אין ראייה. דאינו אלא משל בעלמא. דהא בפ"ק דחגיגה (ד' ע"ב) אמרינן יש נספה בלא משפט (משלי י"ד, כ"ג) כגון הא דא"ל [מלאך המות] לשלוחיה אייתי לי מריה

דמגדלי נשיא, כדאיתא התם, אלמא דטעה שלוחיה. כ"ש היכא דאיתיהב ליה רשותא להדיא, ואינו מבחין בין טוב לרע. כדדרשינן מאל תצאו איש מפתח ביתו וגו', וטעמא רבה איכא לדבר דראוי לברוח, דפעם אחת נגזר על עיר אחת או מדינה אחת, וזכר לדבר כתיב (ירמיה כ"א, ט') היוצא מן העיר והיתה לו לנפשו לשלל. וכתוב (עמוס ד', ז') והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר. ואם כן ה"ה לכל שארי מיני פורענות המתרגשות ובאות לעולם. ומ"מ אם יש בידו להציל בגופו ובממונו, חלילה שימנע עצמו, ויפרוש מצרת הציבור, ולא יראה בנחמת ציון. ואם ח"ו ליכא נפקותא ביה. כל כה"ג אמרינן (שבת ל"ב ע"א) אל יעמוד אדם במקום סכנה. ואמרינן (ברכות נ"ה ע"א) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי כו', וכל סכנה כקיר נטוי דומה. וכן ראינו גדולים שהלכו וברחו למקום אחר.

והא דאמרינן כנס רגליך כו'. היינו אחר שהתחיל הדבר, ונתחזק, ואיתיהב ליה רשותא להלוך בהדיא, יש לכנוס. ואמרינן נמי (ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד) כל הדרכים בחזקת סכנה. א"כ אין טוב לברוח, בפרט אחר שנתחזק הדבר, יש סכנה לבורחים בין האומות יותר מן הדבר, כאשר בעו"ה ידוע. אבל מתחלה טוב לברוח. ורבה דלא ברת, צ"ל אפשר דלא מסתייע ליה מילתא. ואמרינן נמי במסכת תענית (כ"א ע"ב) איכא מותני בחזירי גזור תעניתא, משום בני מעייהו, דדמי לאינשי. כל זה מורה אהא דאמרינן אינו מבחין בין טוב לרע. וכן מוכח בספר חסידים שיסד הרוק"ח, דטוב לברוח. ועוד טעמא איכא לדבר, משום חשש ביעותות. ומהאי טעמא נמצא בתשובה, שאין צריכים אבילים להתאבל ולישב על הארץ, בשינוי האויר. וכן נוהגין בארץ לומברדי"א, וכן שמעתי עדיין נוהגין במקומות ידועים. הילכך נראה, אם בא דבר לעיר מחויב לברוח, אם יש סיפוק בידו. אם לא מי שהוציא כבר דבר ונתרפא. שאומרים העולם שאין חשש לו :

4. שולחן ערוך יורה דעה הלכות מאכלי עובדי כוכבים סימן קטז סעיף ה (הגה"ה הרמ"א)

[...] וכן יזהר מכל דברים המביאים לידי סכנה, כי סכנתא חמירא מאיסורא ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, ולכן אסור לילך בכל מקום סכנה כמו תחת קיר נטוי או יחידי בלילה, [...] עוד כתבו שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר, ויש לצאת מן העיר בתחלת הדבר, ולא בסופו (תשובת מהרי"ל סי' מ"א). וכל אלו הדברים הם משום סכנה, ושומר נפשו ירחק מהם ואסור לסמוך אנס או לסכן נפשו בכל כיוצא בזה.

5. שו"ת מהרי"ל סימן מא

[וזאת השיב להח"ר ליווא במוצאי יום מנוחה, ימצאוך פדות ורווחה, ידיד הח"ר יודה שי'.

תמיהני שהנחת הרים גדולי, וירדת לעמקים ושפלים. ואולי באת לתהות בקנקני והנה תמצאנו ריקן מחדש ומתוקן. ואי לא דמתחזי כיוהרא לא השבתי, אך לאהבתי אחרוט שורתיים, אך לא הלכה למעשה דלאו בר הכי אנא, לא בחכמה ולא בשנים, אלא דרך משא ומתן בעלמא]

מה דכתב מר דנראה שהוא איסורי לברוח כו', פרק זה בורר אמרינן שב שני הוה מותנא ואיניש בלא זימני לא שכיב, משמע קצת דאין לברוח. אמנם נראה דאינו אלא משל בעלמא דאמרי אינשי, דפרק קמא דחגיגה אמרינן דיש נספה בלא משפט כי הא דאמר ליה לשלוחי זיל אייתי לי מרים מגדלא נשיא כו' כדאיתי, אלמא דטעי שלוחי, כל שכן כהאי גוונא דאיתיהב ליה רשותא ודרשינן מלא תצאו וגו' כיון שניתן רשות למשחית כו'. ומהאי טעמא רגילין לברוח.

וכן מוכח בספר חסידים שיסד הרוקח דטוב לברוח, וטעמא רבה איכא דזימנין נגזר על עיר אחת או מדינה אחת. וזכר לדבר כתיב היוצא מן העיר והיתה לו נפשו לשלל, וכתוב (על) [ועל] עיר אחת [לא] אמטיר וגו'. וה"ה לשאר מיני פורעניות המתרגשות וגם משום ביעותותא, דמהאי טעמא נמצא בתשובה שאין צריך להתאבל בעידן ריתחא וכן נוהגים בארץ לומברדי"א. ואמרינן נמי אל יעמוד אדם במקום סכנה כו', ואמרינן נמי ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי כו'. מכל הנני מורה דאין טוב לעמוד במקום סכנה כו'. וכן ראיתי גדולים שהלכו למקום אחר.

והא דאמרינן פרק הכונס כנוס רגלך ויליף מקראי טובא, שמעתי מפי מה"ר שלום שי' דלאחר שהתחיל ונתחזק ואיתיהיב ליה רשותא למסגי להדיא יש לכנוס רגליו. ואמרינן נמי כל הדרכים בחזקת סכנה, אבל מתחלה טוב הוא לברוח. ובמסכ' תענית [אמרינן] איכא מותא בי חוזאי גזרינ' תענית' אף על גב דמרחקי טוב' דשכיח' שיירת'. ואיתא נמי התם אמר ליה לשמואל איכא מותא בחזירי גזרינ' תענית' דדמיא מעייהו לבני אינשי. וכל זה מורה אהא דאמרינן אינו מבחין כו', על כן נראה דאין כאן שום איסור

ב ועל אודות המלמד, אם היה כך כשברח בעל הבית עדיין היה מוצא המלמד להשכיר עצמו אין לו אלא תרעומת, כדאיתא בפרק האומנין עד שלא התחילו במלאכה כו' ופר"י לאו דווקא אלא בעוד מוצאים להשכיר. ואם לא מצא להשכיר עצמו, צריך לדקדק אי הוה בעניין זה דה"ל למלמד לאסוקי אדעתיה אונס הזה, כגון שהתחיל קצת בעת השכירות או רגילות לברוח ממקומו הסמוכו' ששם התחיל הפורענות כיון דשכיח' שיירות כדפי' לעיל איבעי ליה לאסוקי אדעתיה ולא תנווי ואי לא מתנה פסידא דמלמד, או אם הוה בענין זה שבעל הבית והמלמד לא הוה להו לאסוקי אדעתיה כגון שהתחיל באמצע הזמן פתאום ובכל פרווהא לא היה דבר בעת השכירות, הא נמי פסידא דמלמד. אבל אי בעל הבית הוה ליה לאסוקי אדעתיה ולא המלמד כגון שהוא נכרי ואינו יודע טיבת העיר והמדינה ובעל הבית יודע, אז הוה פסידא דבעל הבית, כל זה הסכימו רוב רבותי ז"ל. ומלשונך משמע שהנער לא מת ולא חלה וגם המלמד לא קבל כלום משכירותו, על כן לא חילקתי בהאי דינא.

ואם נפשך לומר שלא יחשב אונס כיון שהנער לא היה בורח מעצמו אם לא שיבריחנו אביו, נראה דהא ליתא כיון דאי הי' דעת הנער לא היה נשאר במקום סכנה, ואמרינן נמי בעידן ריתחא ענשינן אפי' אעשה, ואמרו רבותינו ז"ל קטנים נתפשים בעון הדור ובעון אבותיהם וילפינן מקראי נמי דכתיב את גדיותיך וגו' גדיים המתמשכנים על הרועים. ופשיטא דאנן סהדי אם הי' יודע כל זה לא היה נשאר, ע"כ מוטל על אביו להבריחו להצילו, והוה כמו הוא אומר אינו צריך ורופא אומר צריך

נא מו' ידעתי כי לא נכחד ממך [מ"מ גיליתי אליך עניות דעתי, אך אני מזהירך שלא תסמוך עלי בכלל אפי' לסניף בעלמא ואפי' שיבא מכשורא לא לימטי', ואתה בר אוריין ומוריין תרצן ודחיין] ושולם כנ' הקטן יעקב הלוי.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעו

סעיף א: כשם שמתענים ומתריעים על הגשמים כך היו מתענים על שאר הצרות; כגון כותים שבאו לערוך מלחמה עם ישראל, או ליטול מהם מס, או ליקח מידם ארץ, או לגזור עליהם צרה אפילו במצוה קלה, הרי אלו מתענין ומתריעין עד שירוחמו; וכל הערים שסביבותיהם מתענים אבל אין מתריעין, אא"כ תקעו להתקבץ לעזרתם; ואפילו לא באו אלא לעבור דרך ארצם, שאין להם מלחמה עמהם אלא על כותים אחרים, ועוברים על מקום ישראל מתענין ומתריעין.

סעיף ב: וכן על הדבר. איזהו דבר, עיר שיש בה ת"ק רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום א' או בד' ימים, אין זה דבר. היו בה אלף ויצאו ממנו ששה מתים בג' ימים זה אחר זה, הרי זה דבר. יצאו ביום אחד או בארבעה ימים, אין זה דבר; וכן לפי חשבון זה; ואין הנשים והקטנים וזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מנין אנשי המדינה לענין זה; היה דבר בארץ ישראל, מתענין שאר גליות עליהם (ודוקא דאיכא דבר בכולה ולא במקצתה) (ר"ן פ"ג דתענית). היה דבר במדינה, ושיירות הולכות ובאות ממנה למדינה אחרת, שתיהן מתענות אף על פי שהן רחוקות זו מזו.

סעיף ג: ואם היה דבר בחזירים, מתענין, מפני שמעיהם דומים לשל בני אדם; וכל שכן אם היה דבר בעכו"ם ולא בישראל, שמתענים.

סעיף ה: וכן מתענין על החולאים. כיצד, הרי שירד חולי אחד לאנשים הרבה באותה העיר, כגון אסכרה (פירוש חולי סוגר הגרון מענין ויסכרו מעינות תהום) (בראשית ז, ב) או תרחור וכיוצא בהם, והיו מתים מאותו חולי, הרי זה צרת צבור וגחלוזרין עליה תענית ומתריעין. וכן חכוד לח הרי הוא כשחין פורח, ואם פשט ברוב הצבור מתענין ומתריעין עליו; אבל חכוד יבש, צועקים עליו בלבד. הגה: ובאלו חולאים אינן צריכין שימותו בשלשה ימים זה אחר זה, כמו בדבר שהוא בא מכח שינוי אויר, אלא מתענים ומתריעים על אלו החלאים מיד (בית יוסף).

7. ר' ישעיהו הלוי הורביץ, שלי"ה, שער האותיות, אות ד, יד

ובפרק הכונס צאן לדיר (ב"ק ס, ב) הזהירו שם על דבר בעיר ועל רעב בעיר כו' ע"ש. וכתב רמ"א בטור יורה דעה סימן קט"ז (ה) שיש לברוח מן העיר כשדבר בעיר ויש לצאת מן העיר בתחילת הדבר ולא בסופו (שו"ת מהרי"ל סימן מא) וכל אלו הדברים הם משום סכנה ושומר נפשו ירחק מהם, עד כאן. וכן נוהגין העולם. ואני תמה אודות מכת האבעבועות קטנות ההולכת בין התינוקות הנקרא בלאטר"ן בלשון אשכנז בר מינן למה אין נוהרין להבריח התינוקות ולצאת מן העיר, ובוודאי עתידין האבות ליתן דין על מיתת יונקי שדיים שלא חטאו וגמולי חלב שלא פשעו שמתו בחולי זה ולא ישו אבותיהם להבריחם על כן, כל איש ירא אלוקים יהיה ירא וחרד על כל צרה שלא תבוא.

8. מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעו סעיף ה

על החולאים - וה"ה כשאבעבועות פורחי' בתינוקות ומתים יש לגזור תעני' וכבר חבר הגאון מוהר"ר משה שליחה ע"ז ובשלי"ה כ' דכל אחד יבריא בניו מן העיר בעת הזאת ואם לא עשו זאת הן חייבין בנפשותם:

9. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעו ס"ק יד

החולאים - וה"ה כשאבעבועות פורחים בתינוקות ומתים יש לגזור תענית וכבר נדפס שליחה על תחלואי ילדים ובשלי"ה כתב דכל אחד יבריא בניו מן העיר בעת הזאת דהיא מחלה המתדבקת:

10. ערוך השולחן אורח חיים סימן תקעו, סעיף יב

כתבו בגדולים דכשאבעבועות שקורין פקיי"ן פורחים בתינוקות ומתים יש לגזור תענית וכל אחד מחוייב להרחיק מן העיר בניו ובנותיו הקטנים ואם לא עשה כן ה"ז מתחייב בנפשו [מג"א סק"ג בשם השלי"ה] ובגמ' איתא דבר בעיר כנס רגליך [ב"ק ס':] אך האבעבועות הוי מחלה מתדבקת ולכן החוב להרחיק מן העיר ועכשיו אין זה מצוי כי זה כק"ן שנים המציאו הרופאים להעמיד לכל קטן וקטנה בני שנה או יותר קוי"י פאקיי"ן ועי"ז נמלטים ממחלה זו כידוע ועכשיו שכיחי בילדים מחלה שקורין דיפטערי"ט והוא מין אסכרה שמחניק הגרון ונ"ל שאם חלילה המחלה מתרבה בעיר יש לגזור תענית:

11. מור וקציעה סימן תקעו ד"ה שם. מפני שהן

כמ"ש רז"ל מזה [ב"ק ס, א]. וציוו [דבר בעיר] כנס רגליך [רעב בעיר] פזר רגליך. הרי בפירוש דל"ש פגעה מה"ד בגוים או בישראל צריכין שמירה שלא ילקו בחברתם, מאחר שניתנה רשות אינו מבחין כשוכנים יחד וכה"א [בראשית יט, טו] פן תספה בעון העיר, [במדבר טז, כו] פן תספו בכל חטאתם, ושנוי בבאיאים [שמואל א' טו, ו] סורו רדו מתוך עמלקי פן אוסיפך עמו. מכל זה למדנו אוי לרשע אוי לשכנו, ל"ש שכנ גוי, או שכנ ישראל. וכיון שהשכן נכוה, אם אינו בורח ופורש ממנו, א"כ בהכרח צריך זעקה ורחמים. ע"כ ודאי דבר פשוט הוא להתענות, לא בלבד כשפשטה המכה בגוים שאנו שרוים ביניהם, אפילו לא היה מהדין מ"מ ראוי לעשות כן מפני דרכי שלום, אלא אף במקום אחר כשיש לחוש למכה מהלכת, אפי' ברחוק מקום נכון להחמיר להקדים רפואה למכה, וברור הדבר.

עזרי מעם ה' יתברך עושה שמים וארץ והוא יעזרני לעשות חיל ויצילני משגיאה.

שאלה ראובן שהשכיר ביתו לשמעון לזמן אחד שידור אצלו בביתו, ונגמר קנין השכירות כמנהג העיר שלא היה אחד מהן יכול לחזור, וקודם כניסת שמעון לבית חלתה אשת שמעון חולי הקדחת שקורין גע"ל זוכ"ט בל"א ל"ע ובהגיע זמן כניסת שמעון לחדרו ראובן מעכב עליו באמרו שאדעתא דהכי לא השכיר לו ביתו, שיקבל אצלו אשתו החולנית חולי כזה שהוא חולי מתדבק. וע"י אונס זה רוצה ראובן לחזור משכירותו ולא רצה לקבל שמעון בביתו.

תשובה, תחלה אומר שזה פשוט, שמאחר שנגמר השכירות כמנהג העיר מיקרי קנין גמור כאילו שכרו וקנאו בכסף ובשטר ובחזקה. כי כמו שלענין מקח וממכר אמרו פרק איזהו נשך אמר רב פפא סיטומתא קניא [...].

ומעתה אומר מאחר שנגמר ביניהם קנין השכירות ואין אחד מהם יכול לחזור, גם טענת אונס לא מהני כלל [...] ומעתה הואיל ולא אזלינן בתר אומדנא דדעתא לענין נפל הבית, דהרי המשכיר אין לו לדור וצריך לדור מבחוץ כמו שפירש רש"י שם על הא דאמרינן לא עדיפת מינאי, וכתב שם: הואיל והגיע זמנו יכול להוציאו וא"ל הרי לא באת לי אלי אלא מחמת שלא הודעתך שאין חפצי בך עוד, וא"ת אינך מוצא בית לשכור גם אני לא היה לי להודיעך שלא ידעתי שיפול ביתי וגם אני איני מוצא בית לשכור ולא טוב שתדור אתה מבפנים ואני מבחוץ. הרי משמע אילו היה תוך זמנו של שוכר לא היה יכול להוציאו אף שמשכיר היה צריך לדור מבחוץ. וא"כ כ"ש בנדון דידן אין האונס אלא שאין המשכיר רוצה לדור אצל החולה ואם ירצה יכול לדור בחוץ, שאין יכול להוציא השוכר מביתו ולחזור בשכירתו מטעם זה [...] כ"ש בנדון דידן אף על גב דלא ניחא ליה להשכיר באשתו חולנית ודמיא עליה גם כן כאריא ארבא, מ"מ לא יכול להוציאו הואיל והשכיר לו סתם תחילה. ותדע, שהרי המנהג פשוט שאילו חלה השוכר לאחר שנכנס בבית ראובן שלא היה יכול להוציאו, אם כן רואים דטעמא הוא מאחר שהשכיר לו סתם לא יוכל למימר דמית עלי כאריא ארבא.

[...] ואין לבעל דין לחלוק ולומר דכל זה מיירי שכבר נכנס השוכר בבית שכירותו ואז הוא בחזקת שוכר ולכן אין יכול להוציאו בטענת אונס או כה"ג, אבל קודם שנכנס בבית שעדיין הבית בחזקת המשכיר יכול לומר איני מקבלך מטעם זה. וכן משמע קצת הלשון שכתבו המפרשים אין יכול לחזור להוציאו תוך זמנו. ויש קצת ראייה לחלק כה"ג מהא דאיתא בכתובות פרק מי שהיה נשוי ופ"ק דב"ק: אמר אביי ראובן שמכר שדה לשמעון ויצאו עליו עסיקין עד שלא החזיק בה יכול לחזור בו משהחזיק בה אינו יכול לחזור בו, מאימתי הוי חזקה מכי דייש אמצרי. ופירשו שם התוס' דמיירי שכבר קנאו בקנין גמור, אם יצאו עליו עוררין יכול לחזור בו כל זמן שלא הלך אמצרי השדה והיינו דייש אמצרי כו'. וא"כ נאמר בכה"ג כאן דכל זמן שלא נכנס השוכר לתוך ביתו דאדעתא דמשכיר שלא יקבלנו כו'. כל זה אינו כלום מכמה ראיות. חדא ממקום שבאנו, וזה דאף שם דבעינן דייש אמצרי כו' ואמרינן דדעתו של אדם לחזור עד דדייש אמצרי, לא יוכל לחזור רק בערעור שהיה בשעת המקח אבל לא באונס שנולד אח"כ, מטעם שכתב הטור סימן רכ"ו וז"ל: ואם לא הלך על מצרי השדה לאחר שיצא הקול יכול לעכב המעות, דכיון שיש עליו עוררין הוי כמו מקח טעות והוי כמו שאר מומין למהוי מקח טעות כו'. משמע דלא יוכל לחזור אלא משום דעיקר המקח אינו, והוי מקח טעות דבטל מעיקרו הואיל ובשעת המקח היה בו מום זה. אבל אינו יכול לחזור מטעמא דנאמר אדעתא דהכי לא קנה, אם ערערו עליו אחר כך, וכן כתבו שם בהדיא התוספות והגהות אשר"י, וז"ל: דוקא עוררים אבל אונסים אפילו באחריות נמי אין יכול לחזור דמזלו גרם. הרי כתבו בהדיא דאם אירע אונס אף קודם דדייש אמצרי אינו יכול לחזור, וה"ה כאן דנאמר מזלו גרם.

ולא דמיא אלא לאשה שנתארסה ונולדו בה מומין דאמרינן נסתחפה שדהו כדאיתא פרק המדיר, דאע"ג דעדיין היא בבית אביה לא יוכל לומר דאדעתא דהכי לא קדשתך. [...] ועוד ראייה דאין לחלק בין נכנס השוכר ללא נכנס, דהרי הקרקע בחזקת המשכיר קיימא אף כשדר בה השוכר כמו שמוכיח למטה אי"ה, א"כ

מאחר שאילו נכנס בה השוכר פשוט המנהג והוא כדין כמו שביררנו לעיל שאין המשכיר יכול להוציא אף על גב דקרקע בחזקת בעליה קיימא, הוא הדין קודם שנכנס בה מאחר שכבר נגמר קניין השכירות.

וראייה דקרקע בחזקת המשכיר קיימא אף לאחר שנכנס השוכר מהא דאיתא פרק השואל: השכיר לו לחדשים ונתעברה השנה נתעברה למשכיר כו'. ואמרינן בגמרא: אמר שמואל ובבא באמצע החדש עסקינן, אבל בא בתחלת החדש כולו למשכיר בסוף החדש כולו לשוכר. רב נחמן אמר קרקע בחזקת בעליה קיימא, ואפילו בא בסוף החדש כולו למשכיר דקרקע בחזקת בעליה. ופסק שם הרי"ף וכל הפוסקים כרב נחמן. אם כן שמעינן אף על גב דכבר דר בה השוכר חודש העיבור אפ"ה קרקע בחזקת בעליה וצריך ליתן לו שכר מספק. שמעינן דאף בשעה שדר בה השוכר קרקע קיימא בחזקת המשכיר, ואם כן אין לחלק בין נכנס השוכר ללא נכנס. ועוד ראייה ברורה דאין לחלק, דתניא פרק האומנין: השוכר את האומנין והטעו את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותן אין להם זה על זה אלא תרעומות, בד"א שלא הלכו אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה פועלים ומצאו שדה שהיא לחה נותן להם שכרן משלם. וכתב שם הרא"ש, דלאו דוקא הלכו ולא הלכו אלא ה"ה אם לא הלכו ועכבם עד שאין מוצאים להשתכר צריך ליתן להם שכרם כפועל בטל כיון שגרם להם הפסד, אלא אורחא דמילתא נקט דמסתמא כשלא הלכו מוצאים להשתכר כו'. ואף על גב דהתם לא קנו קניין על השכירות, אבל אם משך כלי אומנותו דנגמר קנין השכירות אינו יכול לחזור בשום עניין כמו שכתב שם ר"ת וא"כ ה"ה נמי בנדון דידן אין לחלק בין נכנס לבית ללא נכנס, מאחר שאין השוכר מוצא לשכור במקום אחר. והא דנקטו הפוסקים בנפל הבית דלא יוכל להוציא נמי אורחא דמילתא נקטו, דכל זמן שלא נכנס מוצאים לשכור. ועוד סתמא דמילתא בסתם שכירות שלא נגמר הקניין עד שעה שנכנס בבית ואין קונין בזה, ואז יכולין לחזור אף בלא אונס עד שעת הכניסה. אבל במקום נדון דידן דאין מוצאים לשכור אפילו קודם שנכנס, ומזה הטעם נהגו שלא יוכל המשכיר לחזור כשמגיע שמונה ימים קודם זמן כניסת הבתים וגם קונים על השכירות, א"כ לא מהני ליה ג"כ טענת אונס כאילו כבר נכנס, דאין לחלק בזה מאחר שכבר נגמר השכירות.

סוף דבר איני רואה כלל שיוכל משכיר זה לומר אדעתא דהכי לא השכרתי, אף אם נודה שזה שחלתה אשתו של שוכר מיקרי אונס, כ"ש שאינו אונס שראוי לחזור בגינו. כי מה שאומר שהוא חולי מתדבק כולו הבל ומי שלבו נוקפו אומר כן, כי השם יתעלה הוא המוחץ והרופא. ואם היה כדברי המשכיר בטל כל דיני ביקור חולים כי לא מצינו בשום מקום שחלקו בין חולי מתדבק לשאינו מתדבק חוץ מלענין בעל ראתן דאסרו לישב בצלו. [...] וכ"ש בנדון דידן, דחולי זה שכח מחמת עיפוש האויר הנהוג בעיר ההיא הוה מידי דשכיח ואין בית אשר לא היה שם חולי זה, דמסיק כל אדם אדעתיה ואיכא למימר סבר וקיבל. ולכן אף בלא גמרו קניין על השכירות רק שמנהג העיר שמדברים ביחד וכל שלא הודיעו שמונה ימים קודם זמן כניסת הבתים אינם יכולין לחזור מטעם דהוה ליה להודיעו, מ"מ באונס כי האי לא יוכל לחזור. אף על גב דבנפל יכול לחזור בכה"ג כמו שכתבתי לעיל היינו מטעמא דא"ל לא עדיפת מינאי, אבל בשאר אונסים כ"ש באונס גרוע כה"ג דעתי שאין יכול לחזור. כה אמינא הצעיר משה איסרלש.

13. שו"ת מהר"ם פדואה סימן פו

עמיתי האלוף מהר"ר יוחנן י"ץ בענין שאלתך על מלמד שברח תלמידו מעירו בעת הקצף כאשר החל הנגף בוניציי"ה ב"מ = בר מינן = אם חייב התלמיד לתת שכר משלם או לנכות ימי הבטול. הלא אהובי דבר פשוט הוא והלכה רווחת בישראל מפרק האומנים שכל אונסא דמקרי למלמד או לפועלים לבטלם ממלאכה ולא אבעי לאסוקי אדעתיהו של פועל ושל ב"ה א"נ תרווייהו אבעי להו לאסוקי אדעתיהו ששויים בידיעה אז הוא פסידא דפועל דהמוציא מחבירו עליו הראיה ונאמר שמזל הפועל גרם ונדון דידן דומה ממש להא דזה שברח מאימת הנגף יקרא אונס בודאי ושניהם שויים בידיעה המלמד והתלמיד ואשר מרי דעובדא תלה זייניה בהג"ה דאשיר"י דבמכת מדינה נותן לו כל שכרו לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי לכנות נדון דידן מכת מדינה וכי כל הדרים בוניציי"ה ברחו ונתבטלו מלמודם הלא מיעוטא דמיעוטא ברחו ודומה ממש לפסיק נהרא בפלגא דיומא שהוא מקור דינינו ובלי ספק גם שם לקו שאר בני אדם הצריכין לנהרא ונמצאו מים נכזבי

ואפ"י הכי אמריןן שם אי פועלים בני מתא פסידא דפועלים ולא יתחייי הב"ה מטעם מכת מדיני והיינו טעמא שלא יקרא מכת מדינה רק השוה בכל אדם כמו גזירת המושל שלא ילמדו התלמידים שכולם בטלים משא"כ בפסיק נהרא דיש שיסיפקו במים שהיו עד חצות ויש שאיני צריכין עד ישובו המים או שאינם מסתפקין ממים אלו כי יש להם בארו' ונהרו' אחרות בכך המכה אינה כוללת וכן בני"ד אינה כוללת כנ"ל ועוד מנייה וביה אבא ניזיל ביה נרגא דהג"ה זו למה הניחה עניין חולי הנער אשר נתעסקה בו ובאה לדבר בגזירת מושל שהוא מכת מדינה היה לה לומר אם החולי מכת מדינה שרבים הם אשר החלו כמו בדבר או שאר חולאים המתרגשים בהשתנות העתי' אלא ודאי אין כוונת ההג"ה על הרוב רק על הכלל הכולל כולם שכל המלמדין בטלים ובחולים לא ימצא דבר זה וק"ל. ואם לחשך אדם לומר מאחר שנדון זה אינו מכת מדינה שלא ברחו כולם רק המיעוט א"כ לא יקרא אונס דלא היה לו לברוח כמו שאחרים לא ברחו זה אינו דהירא ורך הלבב הוא מסוכן בעת הדבר ב"מ כמפורסם אף כי רבי' הם אשר הם אבירי לב ואינם מפחד'י מ"מ אותם המפחדים מסוכנים הם ויש להם להמלט על נפשם ולא ארחיב עוד באלה לפקפק ולומר אם כן התלמיד ידע שהוא רך הלבב והמלמד לא ידע טבעו ואינם שוים בידיעה דזה אינו מי שהוא אביר לב לפעמים נכנס אימה בלבו פתאום והוא לא הבין זה בעצמו מקוד' גם לא עלה /על/ דעת שום אדם סכני' הדבר ב"מ א"כ אינו שייך לומ' היה לו להתנות, ושל' מני מבי"ק :

14. שו"ת רדב"ז חלק ב סימן תרפב

שאלת ממני אודיעך דעתי באשה שמתו שני בעליה ממגפה או אחד מהם אם היא קטלנית או לא.

תשובה לכאורה היה נראה לומר דלא שאני לן אם מחמת חולי אחר או מחמת מגפה [...] ולא עדיף מת מחמת מגפה מנפל מאיגרא ומת דהוי קטלנית ופוסקי ההלכות כתבו הדין סתם ולא חילקו אבל כד מעיינת בה שפיר תשכח שיש טעם נכון להקל במת מחמת מגפה יותר מנפל מאיגרא ומית שזה לא הכניס עצמו למקום הסכנה והעומד במקום שיש מגפה מכניס עצמו למקום סכנה ואין מיתתו מחמת מזל אשתו למה הדבר דומה למי שנכנס למלחמה ונהרג או מי שהרג את עצמו וכי נאמר בזה שמזל אשתו גרם. תדע דלא עדיף מזל אשתו ממה שנגזר עליו שיחי' ע' שנה ואם עמד במקום סכנה ומת נתבטלה הגזרה ועל כיוצא בזה נאמר ויש נספה בלא משפט ואמרו שכיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע ומקרא מלא דבר הכתוב ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר וכתוב לך עמי בא בחדריך וגו' וארז"ל דבר בעיר כנס רגליך ורבים כאלה וכ"ש שלא נאמר בזה שמזל אשתו גרם שימות כיון שהוא הכניס עצמו למקום סכנה כמי שירד למלחמה או כהורג עצמו [...] וריב"ש ז"ל נשאל על זה והשיב ז"ל עובדי טובא ידענו שנעשה כזה להקל וחכמי הדור לא היו מוחין בידם [...] וכ"ש מי שהכניס עצמו לסכנה ולפיכך יש לנו להקל בדבר ומטעם זה נעשו בה מעשים הרבה ולא מיחו בידם חכמי הדורות ואפילו בקטלנית גופה נהגו בה התר ואין מי שימחה בידם וכבר כתב מהר"ר ישראל על זה וגם הוא מודה שיש סמך להקל בני"ד מההיא דפרק המקבל והם ז"ל לא אסיקו אדעתיהו הטעם אשר כתבתי למעלה שאין תלוי במזל האשה אם יכניס עצמו בסכנה ומקום הניחו לי. היילך רואה אני שאם מתו שני בעליה בדבר ודאי וכ"ש אם מת אחד מהם בדבר שאינה קטלנית ומותרת לינשא לשלישי [...] ראיתי בירושלם באשה שמתו ג' בעליה בחולי דעלמא והלכה ונשאת לרביעי ואמרת' לו באותה שעה שיכין תכריכיו ולא עברו עליו ב' חדשים עד שמת וחי לרבנן שבק וכל מה שכתבתי הוא בתנאי שנדע בודאי שמת מחמת הדבר כגון שהיה לו מורסא או קרבונק או אות מאותות הדבר אבל אם יש ספק בדבר אזלינן לחומר דספק סכנתא היא והנראה לעניות דעתי כתבתי.

15. שו"ת מבי"ט חלק א סימן שמא

עוד נ"ל לפטור את שמעון אפ"י היה צריך שמירה מעולה יותר מקרן זויות הבית מצד מה שטען שהיתה עת מגפה והיה הולך ושב לכפר דהוי כמו אונס וכתב הרמב"ן ז"ל היכא שקפץ חולי על הש"ש או אירע אונס בגופו ואינו יכול לישב עם הפקדון ונגנב דפטור דאין לך אונס גדול מזה דדומה למי ששבאוהו לסטים ואח"כ נגנבה

הבהמה דפטור עליה דבכלל אונסין הוא זה כיון שאינו ברשותו לשמור כמו שהביא בעל צרור הכסף דרך ב' שער י"ב ומ"מ פ"ד וכיון דבשומר שכר שחייב להיות יושב ומשמר פטור כשהוא אנוס הכא נמי בשומר חנם שחייב לשמור שמירה מעולה אם הוא אנוס שלא שמר אלא שמירה פחותה ממנה יהיה פטור דמ"ש ענין זה מזה אדרבא ש"ח קיל יותר משי"ש וטעמא דשייכא בשי"ש כ"ש בש"ח ודבר זה אנוס הוא כמו מי שקפץ עליו חולי ויותר ואפילו למי שכתב שהוא חייב כיון שלא אירע אנוס זה בגוף הפקדון דוקא בש"ש דלא מיפטור אלא באנוס אבל בש"ח דמפטור בגניב' ואביד' דליכא אנוס אי אתו עליה אנוס כי האי מפטר מפני שהיה נחפו וטרוד למלט נפשו ונפש בני ביתו ולהטריפם לחם חקם בכפר כדי שיהיו ניצולים שם ולא יצטרכו לבוא לעיר. נאם המב"ט.

16. כנסת הגדולה הגהות בית יוסף יורה דעה סימן קטז

לד. גרסינן בב"ק פרק הכונס, דבר בעיר כנס רגליך אל יהלך אדם באמצע הדר', רעב בעיר פזר רגלי'. וכתב רש"ל שם סי' כ"ו דגם בדבר קוד' שנתחזק צריך לברוח אבל משנתחזק אינו טוב לברוח ומי שהוציא פעם א' דבר ונתרפא א"צ לברוח, וכ"כ בתשובת מהרי"ל סי"ן ועיין בתשו' מהר"ם איסראלאס סי' י"ח.

17. מהר"י אלגאזי, קהלת יעקב, לשון תורה, אות הדלת, רצ

דבר. לשון דבר אינו מיוסד על מכת המגיפה הידועה. רק כל חולי המידבק מאיש לאיש וממית. ובמשנה דתעניות (פ"ג, ד) איזו היא דבר, עיר המוציאה חמש מאות רגלי וכו'. שמע מינה שכל מיתת בני אדם רבים בזמן קצר חוץ לטבע נקרא דבר וגם על זה נאמר (בבא קמא ס, ב) דבר בעיר כנס רגליך, דזיל בתר טעמא. מה שאין כן לשון מגיפה איננה רק ענין מכה שעניינה המגפה האמיתית שנולדה מכה עיפושת במקום אחד והיא ארסיית ונמשכת לכל האיברים והדמין כעניין הנה אנכי נוגף את כל גבולך. [תשובת חוות יאיר, סוף סימן קצז]

18. מכתבי רבי עקיבא אייגר, קמו

[...] מכתבו הגיעני בעניי תפילה בבית הכנסת לדעתי זה אמת שהקיבוץ במקום צר אינו נכון אבל אפשר להתפלל כיתות כתות ובכל פעם במתי מעט ערך ט"ו אנשים ויתחילו כאור הבוקר ואחריהם כת אחרת ויהיה מיוחד לאנשים אלו באיזהו זמן יבואו להתפלל שם וכן במנחה [...] ולחוש שלא ידחקו אנשים יותר מהסך הנ"ל לבוא לבית הכנסת ואפשר על ידי עמידת שומר מפאליציי להשגיח בזנ שמטחר שיש כבר כפי המספר אל יניחו לאחר לבא לשם עד אחד שישלמו הם, תעריכו מבוקשת זה להמאגיסטראט ושכן נכתב לכם ממני להתנהג כן ואם יסרבו טוב להעריך להרעגירונג דפה ובוודאי תליחו אם תזכירו שמי שהזרתני אתכם שלא להיות קיבוץ גדול בבית הכנסת במקום צר ושיעצתי לכם כסדר הנ"ך וגם האזהרה באמירת תהילים ולהתפלל גם על המלך ירום הודו [...] ולהשימר מאו מהלתקרר טוב להתלהש כל אחד במפה פלנל חגור על הבטן שלא לאכול מאכלים רעים וביחוד גורקען ולמעט באכילת פירות ודגים ושתית שכר שלא לאכול על השובע [...] ובכל פעם שלא במרובה להיות נקי שלא להשהות טינוף ולכלוך בבית ובכל הזה להחליף איזה פעמים בשבוע כתונת מכובס ונקי, שלא לדאוג ולהרחיק כל מיני עצבות שלא לילך בלילה באוויר העיר. בצהרים כשהחמה זורחת טוב לטייל על פני השדה לשאוב אוויר ולפתוח החלונות בבוקר שיבוא אוויר בהחדרים, שלא לילך מחוץ לביתו אליבא ריקנא לאכול איזה גרגרים חרדל אליבא ריקנא וליקח רינדע מן אייכההאלאץ לשאוב במים ולרחוץ בזה שחרית פניו וידיו לזלף החדרים איזה פעמים בחומץ חזק וטוב מעורב במי ורדים.

19. שו"ת שבט הלוי חלק ח סימן רנא ד"ה ז

ש. בענין חובת הרופא, האם יש חובה לרופא לטפל בחולה עם מחלה מדבקת מסוכנת, ובעיקר בזמן מגיפה, או שהעצה לברוח מן העיר כשיש דבר כמבואר בב"ק סי' ע"ב.

ת. פשוטם של דברים שאסור לרופאים שיכולים להועיל לחולים לברוח לסלק מתפקידם רק ישמרו עצמם ככל האפשר שלא להתדבק כתקנת הרפואה בעתים הללו, וראיה לי מתקנת רבינו הגרעק"א זי"ע בשעת מגיפת הכולירע בעיר פוזן שכי' שאנשים שיכולים לשמש החולים האלה יהיו באופן קבוע בחדר הלאצארעט, וכי' שם שהוא שכר האנשים האלה, וכן כי' שם שיקראו מיד לרופא יע"ש ונדפס באיגרת מרן הגרעק"א בס' אגרות סופרים מכתב ל', [ואינו משמע לי שידבר דוקא מאנשים אשר לא מבני ישראל המה].

20. רבי חיים קנייבסקי, ארחות יושר פרק כג

יש אנשים שמפחדים תמיד ומתייראים מכל מיני פורענויות כגון ממחלות וממלחמות ומאנשים רעים וכי' והם כל ימיהם בפחדים ורעדות ודאגות מכל מיני דברים שמא יהיה כך ושמא כך ויש שמרוב פחדים מתייראין לנסוע ממקום למקום אחר ויש שמתיראין לצאת מביתם ר"ל וזו הנהגה מאוד לא טוב כמ"ש בברכות (ס, א) ההוא תלמידא דהוה אזיל בתריה דר' ישמעאל בר יוסי בשוקא דציון חזייה דקא מפחיד אמר ליה חטאה את דכתיב פחדו בציון חטאים א"ל והכתיב אשרי אדם מפחד תמיד א"ל ההוא בדברי תורה כתיב [...] וכל זה בא ממיעות אמונה שאם היה מאמין באמונה שלמה שהכל בא מהקב"ה ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה א"כ מה לו לפחד אם ח"ו נגזר עליו אין חכמה ואין עצה ואין תבונה נגד ה' ואם לא נגזר אין לו מה להתיירא ואנחנו תמיד כל רגע ביד ה' בין בזמן בין במלחמה ובין בזמן שלום והרבה דרכים למקום ואין לפחד רק מהקב"ה [...] ואע"ג דמצינו שצריך זהירות כמ"ש (בי"ק ס, ב) דבר בעיר כנס רגליך רעב בעיר פזר רגליך זהו מדין השתדלות בכל דבר מה שאפשר אבל הפחדים והדאגות אין להם מקום [...]

21. קובץ אגרות חזון איש, חלק א, קלו

[...] וכשאני לעצמי הנני חושב את ההשתדלות הטבעיות במה שנוגע לבריאות למצוה וחובה וכאחת החובות להשלמת צורת האדם אשר הטביע היוצר ב"ה בטבע עולמו, ומצינו מאמוראים שהלכו אצל רופאים מאומות העולם ומינים להרפא [...] אם כי יש דרך בדרכי ה' לדלג על הטבע וכש"כ על רוב ההשתדלות בזה, מ"מ צריך לפלס מאוד כי שתי הנטיות מקו האמת המדויק אינן ישרות אם לבטוח יותר ממדרגת הבטחון שהגעתי אליו באמת ואם להאמין בהשתדלות יותר מדאי.